

Nr 160.

Av herr **Ström, Fredrik**, i anledning av *Kungl. Maj:ts framställning om anslag till understödjande av svensk folkminnesforskning.*

Sedan nuvarande statsrådet Per Edvin Sköld i andra kammaren väckte sin motion 1919 om en allsidig folkminnesutredning ha i viss mån statsmakterna och särskilt de för insamlingsarbetet närmast ansvariga institutionerna på olika sätt vidtagit energiska och effektiva åtgärder för att i sista stund rädda vad räddas kunde av oersättliga minnen. Det till arkiven insamlade materialet visar redan i sitt omfång vilka utomordentliga resultat det nedlagda arbetet och de gjorda ekonomiska uppoffringarna ha givit. »Jag har», skriver t. ex. departementschefen i 1938 års statsverksproposition, »vid ett besök i museet (det gällde Nordiska museet) fått ett starkt intryck av det av museet redan hopbragta materialets betydelse för kännedomen om vårt svenska folkliv.» Jag tror, att nuvarande departementschefen av sitt besök i Uppsala 1942 erhållit samma intryck. Detta materials kvalitativa betydelse har framvisats i den vetenskapliga forskningsverksamhet som bedrivits på grundval av det samma. Folkundervisningen har fått möjligheter — visserligen ännu föga utnyttjade — att tillgodogöra sig vår folkliga kulturs nationella kunskapsvärden.

Folkminnenas historiska och nationella betydelse är numera allmänt erkänd. Vikten av deras snabba insamling är obestridlig. I fråga om insamlingsarbete av våra folkminnen återstår ännu ofantligt mycket att göra, men i stället för att beakta detta ha statsmakterna efter 1939 i något av en panikstämning gjort hänsynslösa strykningar i de ifrågavarande institutionernas redan förut blygsamma och i föreliggande budgetsammanhang hart när mikroskopiska anslag. Endast den dem meddelade utsiktlösheten att få utökade anslag framlagda i den kungliga propositionen torde ha hindrat de olika institutionerna att hos statsmakterna begära betydande anslagsökningar för synnerligen angelägna insamlingsuppgifter. Jag har redan i motioner föregående år fäst uppmärksamheten på den fara som här hotar, då en dyrbar tid försvinner och oersättliga traditionsskatter gå i graven. Nu har jag samrått med representanter för folkminnesinstitutionerna i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala, och vi ha gemensamt diskuterat med vilken insamlingsmetod möjligheter finnas att nå största effektivitet med minsta kostnader. Det synes uppenbart att detta mål framför allt nås genom institutionernas ordsmeddelare, en insamlingsorganisation varom närmare nedan talas.

Inalles förfoga de olika institutionerna över omkring 650 ordsmeddelare, människor av båda könen, i allmänhet av hög ålder, utspridda i landets alla delar och tillhörande landsbygdens olika yrken och samhällsklasser. Redan

en utökning av anslagen med ett per ordsmeddelare mycket ringa belopp skulle för folkminnesinsamlingen vara av stor effektiv verkan.

Till belysande av ärendets läge och vikt har jag efter samråd med representanter för institutionerna velat förelägga riksdagen en resumé av förhållandena.

Folkminnen användas i det följande i ordets oinskränkta betydelse av samtliga slags folktraditioner belysande den folkliga kulturens såväl andliga, sociala som materiella sidor.

I. Folkminnenas betydelse.

I en rad officiella uttalanden har med all styrka framhållits folkminnenas stora historiska och nationella värde och med skärpa har betonats betydelsen av deras utforskning och snabba insamling. Några utdrag ur dessa yttranden skola här återges.

1. *Riksdagsmotioner 1919* om utredning rörande insamling och utforskning av den svenska allmogekulturen: »Utom all diskussion torde den grundläggande betydelse ligga som den gamla allmogekulturens rester hava för kännedomen om det svenska folket i tider som flytt, och lika oomtvistligt är, att med den moderna tidens segertåg genom de svenska bygderna försvinna också dessa rester i allt snabbare tempo: Nya byggnadsmetoder hava för längesedan omöjliggjort fortbeståndet av de gamla husen, de moderna maskinerna ersätta gamla verktyg och arbetsmetoder, och med dem försvinna ålderdomliga seder och bruk, industrien har dödat hemslöjden, litteraturen gör intrång på sagor och sägner o. s. v. Det gäller därför att, medan ännu är tid, söka tillvarataga, vad som finnes att i sådant avseende rädda från glömskan.»

2. *Folkminneskommitténs betänkande 1923*: »Kännedomen om allmogekulturen är kännedomen om grundbeskaffenheten hos vårt eget folk, dennas yttringar i åskådning, lynne och liv samt de inre och yttre förutsättningar som betingat detta folks egenart. Kännedomen om allmogekulturen innebär därför ett vidgat perspektiv på de sociala företeelserna, men då dessa äga sina förutsättningar i tidigare samhällsliga institutioner, i tidigare näringsförhållanden, i äldre släkters åskådning och vanor, innebär denna kännedom även en vidgad och fördjupad historisk uppfattning. — — — Samhällets skyldighet är att se till att, så långt det är möjligt, alla de urkunder, som kunna upplysa om gångna tiders odling, insamlas och för framtida forskning bevaras.»

»Slutligen är kravet, att alla bygder måste genomsamlas, ej blott ett vetenskapens krav. Det måste uppställas även för bygdens egen skull. I hembygdsforskningens och hembygdsvårdens intresse måste varje bygd kräva som sin rätt att bli på bästa sätt genomforskad.»

3. *Vitterhetsakademiens yttrande 1928* rörande Folkminneskommitténs betänkande: »Först och främst anser sig akademien böra framhålla nödvändigheten av att de åtgärder, som befinnas kunna från statsmakternas sida vidtagas för möjliggörande av ett systematiskt utforskande av den svenska allmogekulturen, måtte komma till omedelbart utförande. Ty på grund av den

fullständiga och snabba omvandling, som den svenska allmogens samtliga förhållanden under senare tider undergått och fortfarande undergå, blir det helt visst inom mycket få år för sent att utföra det ifrågavarande forskningsarbetet, vars vikt och allmänna betydelse akademien icke torde behöva särskilt motivera. Det är tyvärr helt säkert i många avseenden redan nu för sent att erhålla ett verkligt pålitligt och oförvanskat material för forskningen. Det är detta förhållande, som enligt akademiens mening verkligen motiverar, att jämförelsevis stora anslagsbelopp nu föreslås för att möjliggöra tillvaratagandet ännu i elfte timmen av de sista resterna av en kultur, som dock karakteriserat den största delen av vårt folk under långa århundraden för att icke säga årtusenden.»

4. *Folktraditionssakkunniga 1928*: »Den angelägenhet det nu framför allt gäller är att tillvarataga vad som ännu kan räddas av de på folkets läppar levande minnena om de skeden, som föregingo folkskolans, tidningarnas och snabbkommunikationernas tidsålder. De leva, dessa minnen, och ha redan mer än ett halvt århundrade levat med en allt snabbare flämtande låga i form av folkmål, ortnamn, diktning, tro, seder o. s. v.

Sedan ett och ett halvt årtionde tillbaka ha statsmakterna direkt understött det tidigare så gott som uteslutande på enskild väg bedrivna insamlings- och forskningsarbetet rörande detta material, som utgör en av de viktigaste källorna till kunskap om vårt folks egenart och inre liv inom sina skilda stammar och bygder liksom om vårt svenska samhälles inre daning och växt under tider, då skriftliga källor tala om andra ting.

Redan för ett årtionde sedan voro emellertid statsmakterna fullt på det klara med att ett kraftigare ingripande var av verklig nöd påkallat.»

5. *Departementschefen, statsrådet Cl. Lindskog*, i Kungl. Maj:ts proposition 1929: »Frånsett att de forskningsområden, varom här är fråga, innefatta problem av det största vetenskapliga intresse, vill jag betona, att ett utforskande av den gamla svenska, i traditionen ännu fortlevande allmogekulturen i dess olika yttringar är en nationell angelägenhet av betydande mått och innebär ett krav, vars tillgodoseende ej kan eller får längre åsidosättas. Vår inhemska kultur, sådan den levat på folkets läppar och i folkets sedvänjor, tro och diktning, är ett betydande nationellt arv, ett arv, som förpliktar ej minst ett land som vårt med dess erkänt högt stående odling till en allvarlig strävan att söka bevara det snabbt försvinnande källmaterialet till folkets egenart och liv och dess olika samhällsformers gestaltning under tiderna. I våra nordiska grannländer hava folkmåls- och folklivsundersökningar sedan länge omhuldats samt genom systematiska arbeten och ändamålsenlig ledning nått den fasthet och målmedvetenhet, som vi ännu sakna.»

II. Folkminnesinsamlingens kris.

1. Krisens orsaker.

Redan i de ovan anförda utdragen ur olika offentliga yttranden har vid betonandet av folkminnenas betydelse med styrka framhållits, att man är ute

i sista stund med insamlingsarbetet och att alltså tiderna i hög grad brådskas med dettas bedrivande. Orsakerna härtill äro välbekanta, de ha redan antytts i ovan anförda utdrag, men de böra här ytterligare preciseras. Det kritiska stadium den folkliga traditionen i vår tid befinner sig i sammanhänger med de förändringar som livsföring och föreställningsvärld inom hela vårt folk, men främst hos allmogen, genomgingo vid 1800-talets mitt. De främsta orsakerna voro laga skiftets genomförande och industrialismens genombrott. Icke sedan förhistorisk tid har vårt land undergått en på alla områden så ingripande omgestaltning beträffande befolkningens levnadsförhållanden som den som blev en följd av laga skiftet. Denna reform medförde inom stora delar av vårt land icke blott nya yttre levnadsförhållanden utan förändrade också den sociala organisationen och inverkade icke minst omskapande på den folkliga mentaliteten, i den mån psyket hos människor som leva i ensamhushåll blir ett annat än hos dem som bo i byar. Förändringarna på sådana områden som heminredning och arbetsmetoder stodo visserligen icke i ett omedelbart orsakssammanhang med skiftet utan betingades främst av att industrialismens verkningar satte in med full kraft i laga skiftets sista fas. Dess verkningar förde samtidigt med sig, att det gamla naturhushållet måste ersättas med en modern penninghushållning. Orsaken till att på samma gång så mycket av det framtidsdugliga gamla (t. ex. i fråga om folkkonst, heminredning, folkdiktning, folkmusik, folknöjen och social organisation) även förintades måste tillskrivas den samtidigt inträffade upplösningen av den konserverande kraft, som bybebyggelsen utgjorde på det rent andliga området.

Nu har det sagts, att folkminnesforskarna ständigt påstått, att de äro ute i sista stund, att alltså talet om folkminnesinsamlingens kris endast skulle bero på för kort perspektiv. Med vad som ovan anförts har dock velat framhållas, att omfattningen och verkningarna av de förändringar, som inträffade under 1800-talet, voro av en absolut och icke blott relativ storleksordning. Samma sak har sagts om det ekonomiska skeendet under denna tid (Eli F. Heckscher i *Svenskt arbete och liv*): »Om det enastående i 1800-talets utveckling kan det icke råda något tvivel. Visserligen förlorar det förflutna aldrig sitt grepp om vad som har avlöst det men sådant hindrar icke att det denna gång gick i graven i högre grad än någonsin förr på lika kort tid.» I allra högsta grad gäller detta om den gamla bondekulturen. En motsvarighet till den kris livsföringen genomgick under 1800-talet genomleva folkminnen i vår tid, då de sista traditionsbärarna från den äldre kulturepoken allt snabbare försvinna. Det är av utomordentlig vikt att deras minnen nu icke förbli oupptäcknade.

2. Insamlingstiden är ännu icke helt förbi.

I vilken utsträckning uppteckningar av första hands karaktär ännu kunna göras från den äldre kulturepoken beror på, vilken tid under 1800-talet de stora omvälvningarna främst gjorde sig gällande. Enskiftet och laga skiftet igångsattes redan under 1800-talets början, industriprodukter vunno sprid-

ning på landsbygden redan under 1800-talets första hälft, handelstvånget för landsbygden upphävdes 1846, den svenska folkskolan föddes 1842. Den tid, då det gick att få minnen berättade av ögonvittnen och medagerande i utvecklingen före 1850, är icke långt avlägsen men dock nu oåterkalleligen förbi. Att sådana uppteckningar varit möjliga att göra vid det insamlingsarbete, som bedrivits under den arbetsperiod, för vars början 1926 är ett märkesår, har givit det härunder räddade traditionsmaterial ett utomordentligt värde. Men i många avseenden utgjorde 1800-talets första hälft endast en inledande period till vad som sedan skulle komma. Utvecklingen har också gått olika hastigt i skilda landsdelar. Laga skiftet pågick i många svenska bygder ännu för fullt årtiondena närmast efter 1850. I industrialismens och den ekonomiska utvecklingens historia i vårt land räknas 1870 som ett gränsmärke. Folkskolans betydelse fick en komplettering i tidningspressens genombrott och allmänna spridning, händelser som först inträffade under århundradets sista fjärdedel. Till samma period hör också den utvidgning av kommunikationsnätet, som fullföljde verkningarna av handelsfrihetens införande. Till alla dessa nyheter och förändringar kommo med kort tids mellanrum som en extra faktor två högkonjunktursperioder, vilka kunna sägas ha givit nådstöten åt den döende bondekulturen. De betydde penninghushållningens definitiva genombrott, samtidigt som de gävo bondeklassen möjlighet att höja sin levnadsstandard till större jämlikhet med övriga samhällsklassers. Dessa perioder av högkonjunktur inträffade under 1850-talets, respektive 1870-talets första hälft. Oavsett varje tidsperspektiv måste dessa decennier tiderna igenom stå som två av de mest kritiska perioder vår svenska bondekultur någonsin genomlevat. Då äro förändringarna landsbygden runt intensifierade inom ett kortare tidsskede, än vad någonsin tidigare kan ha skett, och av en omfattning, som i framtiden näppeligen synes kunna bli större. Upplysningarna av första hands natur stå ännu att få från denna märkliga genombrottsperiod i vårt land. Insamlingstiden för våra folktraditioner är ännu icke helt förbi. Men möjligheterna att bevara dessa sista minnen av vad som sagts vara en tusenårig epok vilar nu på 70-åringars och 80-åringars svaga livstråd. Ännu erbjuder 1940-talet ett enastående tillfälle till uppteckningar av folkminnen, vilket aldrig kan återkomma.

III. Statsmakternas åtgärder 1919—1942.

1. Utredningar.

Vid 1919 års riksdag väcktes motioner om att en allsidig utredning måtte komma till stånd rörande organiserandet av insamling och utforskning av den svenska allmogekulturen. Med anledning härav tillsattes i november 1920 en kungl. kommitté, Folkminneskommittén, som avlämnade sitt betänkande i mars 1923. Detta betänkande innehåller en synnerligen värdefull historisk översikt »allmogeforskningen i Sverige och dess nordiska grannländer» samt motivering och förslag till »ett systematiskt utforskande av den svenska all-

mogekulturen». Förslaget inriktade sig framför allt på den formellt administrativa sidan av folkminnesinsamlingen, och den föreslagna organisationen kom också att i infordrade yttranden karakteriseras som en överorganisation. Inom kommittén var man icke heller enhällig utan en reservation avlämnades av nuvarande professorerna H. Geijer och C. W. von Sydow. I denna reservation framhålles bland annat: »Åt forsknings- och samlingsarbetet bör enligt vår mening ägnas så mycket som möjligt av de personliga och ekonomiska resurser, varöver den närmaste framtiden kan förfoga för ifrågavarande ändamål, under det den administrativa apparaten bör förenklas så mycket som möjligt.» Det är också efter dessa riktlinjer och inte efter majoritetsförslagets som den fortsatta utvecklingen har kommit att gå. Med anledning av olika från de fyra folkminnessamlade institutionerna i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala under de följande åren gjorda framställningar tillkallade ecklesiastikministern tre sakkunniga, Folktraditionssakkunniga, att under december 1928 biträda inom ecklesiastikdepartementet med hithörande organisationsfrågor. På grundval av då gjord utredning framlades för 1929 års riksdag en kungl. proposition, som avsågs detta år, men vars planerade åtgärder i avseende på dialekt- och ortnamnsundersökningarna beslötos av 1930 års riksdag. Vad folkminnesundersökningarna beträffade framhöll departementschefen i statsverkspropositionen detta sistnämnda år, att man borde låta frågan härom anstå i avvaktan på att mera fasta former så småningom skulle framväxa av beskaffenhet att sedermera kunna erhålla statsmakernas stöd. För folkminnesundersökningarna voro alltså de olika institutionerna tills vidare hänvisade till lotterimedel icke blott för fältarbetena utan även i fråga om avlönandet av erforderliga arbetskrafter.

2. Lotterimedel.

Folkminneskommitténs stora utredning hade — bortsett från de förslag den utmynnade i — officiellt fastslagit nödvändigheten av ett snabbt och effektivt statligt ingripande för de folkliga traditionernas tillvaratagande. Statsmakterna löste detta krav genom att anslå lotterimedel direkt till de på området arbetande större institutionerna. Dessa hade nämligen i mars 1926 till Kungl. Maj:t inlämnat en gemensam anhållan om att för utforskning av svensk folkkultur, folktradition och folkspråk erhålla inkomsten av en dragning av det pågående penninglotteriet. Dessa lotterianslag utgingo med något växlande belopp årligen till och med 1938. Redan tidigare hade riksdagen uttalat uppfattningen, att systemet med anslag till visst ändamål dels av lotterimedel och dels från anslag å riksstaten icke vore tillfredsställande. I anslutning härtill beviljade riksdagen 1938 enligt statsverkspropositionens förslag ifrågavarande institutioner nya anslag på riksstaten, vilka visserligen motsvarade de belopp, som närmast förut utgått av lotterimedel, men däremot långt ifrån täckte de anslagsäskanden, som institutionerna ansett sig böra anhålla om för ett effektivt samlingsarbete. Därtill kom, att redan 1940 företogs en synnerligen kraftig nedskärning av dessa anslag.

3. Undersökningarnas ledning.

Folkminnesundersökningarnas ledning, som i hög grad utgjorde föremål för såväl folkminneskommitténs som folktraditionssakkunnigas utredning men som icke löstes vid 1930 års riksdag i samband med motsvarande frågor för ortnamns- och landsmålsundersökningarna, har sedan på olika sätt fått en arbetsmöjlig om icke i alla hänseenden tillfredsställande lösning. Nordiska museet inrättade 1935 en intendentsbefattning vars innehavare skulle förestå museets etnologiska undersökning, som tidigare omhänderhafts av allmogedavdelningens föreståndare. Som en komplettering till museets insamlingsverksamhet i övrigt inrättades vid museet 1941 »Institutet för folklivsforskning», knutet till professuren i folklivsforskning vid Nordiska museet, (vars innehavare uppehåller undervisningen i ämnet vid Stockholms högskola). Vid Hyltén-Cavalliusstiftelsen i Lund förenades föreståndarskapet 1931 med en fast lärarbefattning i folkminnesforskning vid Lunds universitet, vilken befattning 1940 omändrades till en personlig professur i nordisk och jämförande folkkulturforskning. Vid landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala inrättades 1940 på extra stat en föreståndarbefattning för folkminnesundersökningarna. Endast vid Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola är undersökningsledaren alltjämt extra befattningshavare. Ett intimt samarbete mellan de olika institutionerna har etablerats genom en i stor utsträckning förekommande inbördes låneverksamhet av undersökningsmaterial och genom användning av gemensamma frågelistor etc.

IV. Folkminnena i forskning och undervisning.

De närmast gångna årtiondena ha i väsentlig grad varit en insamlings trägna period. Fältarbetet har krävt betydande insatser av alla på området verksamma krafter, och bearbetningen av det insamlade materialet har i allmänhet oavsett åtskilliga publikationer måst komma i andra hand. Med de begränsade ekonomiska och personella resurser som stått till förfogande har denna disposition av arbetskraften varit nödvändig, även om den haft sina bestämda nackdelar. Ty uppenbart böra forskning och fältarbete, så långt möjligt är, ske samtidigt och i närmaste kontakt med varandra. Forskningen sätter en slagruta i samlarens hand, som säger vad sökandet skall gälla och var det bör sättas i gång.

På grundval av det nya material som genom de sista årtiondenas intensiva insamlingsarbete tillkommit, har det dock varit möjligt att framlägga många märkliga forskningsresultat, vilka satt tydliga spår även inom andra humanistiska vetenskapsgrenar. Även internationell uppmärksamhet har i hög grad kommit svensk folkkulturforskning till del under den tid, då världens nationer ännu hade möjligheter att intressera sig för problem även inom andens värld. Folkminnenas kris har samtidigt och med samma styrka gjort sig gällande även utanför vårt lands gränser. Den insamlingsverksamhet som det är oss förunnat att i folkminnenas sista skede bedriva under dessa år ger ett material, som de krigförande länderna ej ha möjligheter att insamla i samma utsträck-

ning och som därför efter kriget får ytterligare internationellt intresse. Överhuvudtaget kan sägas om folkulturforskningen, att samtidigt som den i så hög grad har hembygden och det egna folket till studieobjekt den ständigt också måste ha ett internationellt perspektiv för ögonen. Svensk forskning torde på detta område få en stor efterkrigsmission att fylla.

Resultatet av folkminnenas insamling och utforskning kan också utläsas i en rad tryckta arbeten, som ställts i folkundervisningens och den allmänna folkbildningens tjänst. Skillnaden mellan vad som på detta område fanns till förfogande 1919 och nu är mycket stor. I den framsynta undervisningsplanen för Sveriges folkskolor av detta år framhålles, att både geografi- och historieundervisningen bör nära anknytas till förhållandena i hembygden. I själva verket funnos vid denna tid dock inga resurser varken i fråga om undervisningsmöjligheter eller i tillgänglig litteratur för att i större utsträckning kunna förverkliga det i undervisningsplanen uttalade kravet på att hembygdskunskapen borde utgöra en princip i folkskolans undervisning. Förhållandena äro nu förbättrade, om det också alltjämt tyvärr måste sägas att kändomen om det egna folkets liv och arbete långt ifrån kommit att spela den roll, som i verkligheten borde tillkomma detsamma när det gäller ungdomens fostran till samhälleligt kringsynta och svenskt orienterade medborgare. En början är gjord och man må nu endast hoppas att folklivsstudiet skall beaktas i pågående utredningar för nyorganisation av skolorna och i sin tur även för förbättring av utbildning vid seminarierna, där detta ämne behöver få en självständig ställning.

I sitt 1923 avgivna betänkande framhåller folkminneskommittén, att »redan såsom vetenskap om vårt eget folk, dess odling i materiellt avseende och dess andliga egenart borde folklivsforskningen hava kunnat göra anspråk på en av de centralaste platserna i svenskt kulturliv». Denna forskning är av stor betydelse för ett flertal andra vetenskaper, säges det vidare i betänkandet, där det också framhålles, att hembygdstudiet i folkskoleseminarier och folkskolor måste ha som förutsättning en högre undervisning i hithörande ämnen. Folkminneskommittén framhåller också nödvändigheten av akademisk undervisning för bedrivandet av själva folkminnesinsamlingen. I en skrivelse 1939 har kanslern för rikets universitet framhållit att frågan om en fastare ställning för folkminnes- och folklivsforskningen vid våra universitet sedan länge är mogen för avgörande. I motsats till förhållandet i våra grannländer Finland och Norge ha de svenska statsmakterna här visat en påfallande oförståelse. Det ringa statliga stöd som lämnas den akademiska undervisningen rörande våra folkminnen motsvarar icke de medel, som tidigare kommit själva insamlingsarbetet till del. Den helt genom privata medel bekostade professuren i nordisk och jämförande folklivsforskning vid Nordiska museet utgör den enda fasta lärostolen i hithörande ämne i vårt land, och den undervisning och examination, som härifrån bedrivs och vilken också kommer statsuniversitetet till godo, saknar tyvärr för närvarande varje offentligt understöd. Den i Lund sedan 1940 existerande personliga professuren i nordisk och jäm-

förande folkkulturforskning upphör nästa år i och med innehavarens pensionering. I årets statsverksproposition förutsätter dock ecklesiastikministern att förslag om inrättandet av en ordinarie professur i sistnämnda ämne vid ett av universiteten förelägges 1944 års riksdag. Ett positivt beslut i denna fråga kommer att utgöra en betydelsefull början till ett definitivt ordnande av den akademiska undervisningen rörande svensk folkkultur.

Andra åtgärder som från statsmakternas sida äro erforderliga för att stimulera det i så hög grad angelägna vetenskapliga arbetet rörande svensk folkkultur äro att ställa ekonomiska resurser till förfogande för forskningsresultatens utgivande i tryck. En intensifiering av publikationsverksamheten är betydelsefull, icke minst när det gäller lokala djupundersökningar, vilka kommit att mer och mer utmärkas av en helt annan slagkraft i formen och en utvidgning av intressesfären, något som verkat i hög grad väckande för förståelse för hithörande arbetsuppgifter bland de breda lagren, samtidigt som en utvidgning av medarbetarstaben och anknytningen till intresserade krafter oavslåtligen kunnat ske. Att de periodiska publikationer som nu utges såsom forum för folkminnes- och folklivsforskningen få existens- och utvecklingsmöjligheter är också en angelägen uppgift.

V. Insamlingsverksamheten.

De fyra centrala folkminnesinstitutionerna i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala ha bedrivit sin insamlingsverksamhet dels genom egna tjänstemän, dels genom vetenskapligt utbildade stipendiater och dels slutligen genom s. k. ordsmeddelare. Dessa olika insamlingsformer ha kompletterat varandra men ha också tagits i bruk för skilda undersökningsuppgifter. De lokala djupundersökningar, som det varit nödvändigt att här och var få till stånd inom olika kulturområden, ha främst åvilat institutionernas egna arbetskrafter. Översiktliga undersökningar ha utförts genom ordsmeddelarna, och slutligen ha för vissa specialuppgifter, som bland annat gällt undersökningar inom större sammanhängande områden, använts stipendiater, i allmänhet fackutbildade studerande. För kontrollen av materialet och för att nå fullständighet i fråga om insamlingsarbetets olika uppgifter är det ofrånkomligt, att vetenskapligt skolade krafter stå till förfogande även för själva fältarbetet. Men för att få till stånd en till hela landet utsträckt insamlingsverksamhet är det också nödvändigt att i största möjliga utsträckning taga i anspråk den värdefulla lekmannahjälp som ordsmeddelarna kunna lämna. Under de betryckta förhållanden som folkminnesinstitutionerna under krisåren måste arbeta har denna sistnämnda insamlingsform fördelen att vara den minst kostsamma i förhållande till det insamlade materialets omfattning. Å andra sidan är institutionernas under ett par decennier mödosamt uppbyggda ordsmeddelarorganisation starkt känslig för avbrott i verksamheten. Har kontakten med medarbetarna en gång släppt är den svår eller omöjlig att återknyta. Samtliga institutioner ha därför strävat efter att låta minskningen i anslagen först i sista hand drabba ordsmeddelarnas verksamhet.

Men även här har dock bristen på medel gjort att väsentliga inskränkningar måst göras sedan 1939, ehuru redan vid denna tidpunkt verksamheten långt ifrån hade önskvärd utsträckning. Vid Institutet för folkminnesforskning i Göteborg har sålunda den summa som stått till förfogande för inlösen av uppteckningar nedsatts från 3,550 kronor för verksamhetsåret 1939/40 till beräknat 1,600 kronor för år 1942/43. För Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala utgöra motsvarande siffror 12,000 kronor året 1939/40 och 7,800 kronor året 1942/43, för Hyltén-Cavalliusstiftelsen i Lund 6,800 kronor året 1939/40 och 4,000 kronor året 1942/43. För Nordiska museet stå överhuvudtaget numera icke några medel från det statliga anslaget till förfogande för detta ändamål utan ha måst anskaffas på annat sätt. Följden har blivit för samtliga institutioner, att den redan befintliga ordsmeddelarorganisationen varken i avseende på meddelarna själva, ledningen och de för uppteckningsarbetet redan iordningställda hjälpmedlen i form av frågelistor etc. kan utnyttjas i den utsträckning, som skulle varit möjligt, därest tillräckliga medel stått till förfogande för ytterligare materialinlösen. Det bör härvidlag framhållas, att åtskilligt uppteckningsmaterial överlämnas som gåva och att den ersättning som upptecknarna i övrigt erhålla är synnerligen obetydlig. Dessa blygsamma honorar utgöra likväl för många gamla medellösa personer på landsbygden en välkommen och nödvändig hjälp till deras uppehälle och samtidigt en stimulans för viljan att med en egen arbetsinsats söka reda sig utan det allmännas stöd. Ordsmeddelarna själva och deras sagesmän befinna sig i den ålder, att dödsprocenten bland dem är mycket stor. Varje år som går utan att den minneskunskap, som ordsmeddelarna var och en i sin bygd i de flesta fall äro de sista att uppbära, till fullo utnyttjas betyder förlusten av traditionsskatter av oersättligt nationellt och vetenskapligt värde. Som exempel på åldern kan nämnas att av Nordiska museets omkring 350 ordsmeddelare en tredjedel är äldre än 70 år och av dessa mer än en tiondedel över 80 år. De kunnigaste och i många fall mest verksamma meddelarna höra till de äldre ålderskategorierna, och även yngre ordsmeddelare äro i allmänhet hänvisade till sagesmän av samma höga ålder. De för de fyra olika folkminnesinstitutionerna arbetande ordsmeddelarna uppgå inalles till omkring 650, därav för Institutet för folkminnesforskning i Göteborg 60, för Hyltén-Cavalliusstiftelsen i Lund 90, för Nordiska museet med Institutet för folklivsforskning omkring 350 och för Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala omkring 150.

Av vad jag sålunda anfört torde ärendets vikt och betydelse för hela vår svenska kultur vara uppenbar. Även i ekonomiskt hårda tider kan man icke äga rätt att försringra ett stort fosterländskt arv.

Jag tillåter mig hemställa,

att riksdagen måtte för ovan nämnda ändamål besluta höja de i årets statsverksproposition föreslagna bidragen till de fyra folkminnessamlande institutionerna i Göteborg, Lund, Stockholm och Uppsala med inalles 15,500 kronor samt anslå till

Institutet för folklivsforskning 2,000 kronor. Anslagen hemställas fördelade på följande sätt:

Landsmåls- och folkminnesarkivet i Uppsala	kronor	5,000
Hyltén-Cavalliusstiftelsen i Lund	»	3,000
Nordiska museet	»	5,000
Institutet för folkminnesforskning vid Göteborgs högskola	»	2,500
Institutet för folklivsforskning vid Nordiska museet i samarbete med Stockholms högskola	»	2,000

Stockholm den 24 januari 1943.

Fredrik Ström.
